

8. Локк Д. Избранные философские произведения. – В 2 т. – Т.1. Издательство социально-экономической литературы. – М., 1960. – 731 с.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., Т.7, Госполитиздат. – М., 1955. – С. 300.
10. Песталоцци Й.Г. Избранные педагогические сочинения в 3-х томах. – Т.2. – Изд-во АПН РСФСР. – М., 1963. – С. 464.
11. Песталоцци Й. Как Гертруда учит своих детей. Произведения в 3-х томах // Под ред. М.Ф. Шабаевой. – Т.2. – С. 193.
12. Платон. Диалоги. – М., 1986.
13. Рабле Франсуа. Гаргантюа и Пантагрюэль/ Пер. с фр. Н.Любимова. – М.,1981.
14. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: В 2 т. – М., 1981.
15. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства.: История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений/ Под ред. А.И. Пискунова. – 2-е изд, испр и дополн. – М.: ТЦ Сфера, 2001. – С. 332-337.

УДК 37.013.43

Л.Б. Кулікова

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ВИВЧЕННЯ КЛАСИЧНОЇ ГРЕКО-РИМСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ І КУЛЬТУРИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ СИСТЕМАХ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема вивчення античної культури як спеціального предмета вивчення, що стала основою для подальшого розвитку системи класичної освіти у гімназіях та університетах Європи в епоху переходу від античності до раннього середньовіччя.

The problem of study of antique culture as a special subject of study that became the basis for the future development of the system of classical education in the leading European lyceums and gymnasiums in the epoch of transfer from Antiquity to the Middle Ages is viewed in the article.

Розуміння міфології дає відповідь на багато важливих запитань щодо античної історії та культури, крім того, це дуже цікава і повчальна дисципліна, яка розповідає про пошуки і досягнення людини античного світу. Про надзвичайну актуальність поставленої проблеми яскраво свідчить факт постійної і невпинної зацікавленості до вивчення міфології давніх греків і римлян по всьому світу, особливо у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Мета цієї статті –проаналізувати, як вивчали античну культуру в епоху середньовіччя, і показати, який шлях пройшла ця дисципліна в європейських системах освіти до ХVІІІ ст.

На початку середньовіччя в VI – VIII ст. в Європі – Франції, Ірландії, Шотландії і Німеччині – виникають перші монастирі, в яких наслідування античного шкільного виховання бережливо зберігалось і подовжувало свій подальший розвиток. Церква і монастирі в цей період стають центрами освіти розвитку духовного життя на фоні загальної культурної збіднілості, що була викликана потужним процесом переселення народів. У 600 – 1200 роках в основному в Європі існували монастирські, соборні і капітельні школи. Монастирі Бенедиктинців були найстарішими освітніми центрами. В 529 р. до н. е. Бенедикт Нурсійський заснував монастир в Монте-Касіно, устрій якого, крім обов'язкової фізичної праці, передбачав вивчення і переписування книжок, з початку тільки церковних, а пізніше – античних авторів. У монастирських школах у початкових класах викладалась “Грамматика” Доната, вивчались “сім вільних мистецтв”. Великим визнанням користувались такі античні трактати, як “Про шлюб Меркурія і Філології” Марциана Капелли (близько 450 р.). “Про природу речей”, “Діалектика” Боеція, твори Ісідора Севільського. Логіку вивчали за працями

Аристотеля – “Категорії” і “Герменевтика” (“Про тлумачення”), “Тімея” – Платона, “Міфи” “Про Астрономію” Гігіна, риторичку за трактатами Цицерона.

Твір Гігіна “Міфологія” тільки в ХХ ст. вперше було перекладено російською мовою і видано в Росії (в Україні подібних видань не було). Це була перша справа системного викладу міфів. У старожитності ця книжка була дуже популярною у школярів. Книжку Гігіна в ті часи називали не тільки “міфами”, а й “Генеалогіями”. Остання назва вживалася в давні часи, а назву “Міфи” стали вживати пізніше і вона є більш точною.

Починаючи з ХІІІ ст., викладання велось і в міських латинських школах, що називалися гімназіями і мали різноманітну програму. Ці гімназії, частини яких пізніше перетворювалися далі в університети, дали початок так званій гуманітарній гімназії, яка заклала основи для подальшого вивчення античної історії і культури, міфології на основі грецької і латинської мов [1: 172-176]. Від “schola interna do schola externa” як у Галленському монастирі. Єпископи відповідали за підготовку майбутніх священиків. Так, поступово виникали соборні школи при кафедральних соборах, а з часом до них починають приєднуватися й капітулярні. Школи відкривалися як при чоловічих, так і при жіночих монастирях. Характерно, що людство в період найбільш важких, переломних етапів свого розвитку періодично звертається до скарбниць мудрості і досвіду давніх греків і, як правило, кожен раз знаходить відповідь на невирішені для сучасників питання. Саме так можна схарактеризувати генезис поняття “Ренесанс” – період, що йде за античністю і звернений до неї. Цей термін був уведений Якобом Буркхардом для позначення початку нового періоду в розвитку європейської культури, особливо мистецтва в Італії та інших країнах ХV і ХVІ ст., заснованого на новому відкритті античної культури і міфології в ренесансному гуманізмі, метою якого було досягнення нового ідеалу всебічно розвиненої і дієвої людини (homo universale), її перевтілення помічали в античності, це стає метою прагнень державних діячів, митців, вчених і педагогів.

За радянські часи в науковій, історичній і тим більше в педагогічній літературі ця проблема не отримала достатньо повного висвітлення, в педагогіці залишилося відомим поняття “Ренесанс”, а таке поняття як “Каролінгський ренесанс” практично не вживалося. Хоча сам термін виник у ІХ ст., але до сих пір він прийнятий не всіма вченими.

Це визначення стосується самого першого, раннього “Ренесансу” 700 – 900 р. н. е. Він позначав активну діяльність Карла Великого, спрямовану на відродження культури на шляхах творчого перетворення античних цінностей ідеалів. Широкий розвиток отримали просвітництво і освіта, всі види мистецтва. Старовинні рукописи, навчальні тексти бережливо збиралися, переписувалися і виправлялись. Так, завдяки Карлу Великому була збережена значна частина текстів латинських авторів, які дійшли до наших днів. Центром “Каролінгського ренесансу” стала “Академія” – науковий гурток при дворі Карла Великого, створений ним у 1794 р. за прикладом античної школи. В Академії були зібрані найвідоміші і найосвідченіші люди того часу – ірландці, італійці, греки – носії та знавці античної культури, історії, мистецтва, міфології. Цей навчальний заклад став символом знань, мудрості і цивілізації того часу. Сам Карл, як і всі учасники заснованої ним школи при палаці, вивчав латинську, грецьку мови і багато інших предметів. У нього були послідовники і продовжувачі. Це Валафрід, Страбон – відомий поет, Лупус із Феррера, Содулій, Іоанн Скотт і Рабан Мавр – останній став відомий як французький вчений і педагог, учень Алквіна Турського, під впливом якого він сприяв розповсюдженню елементів античної освіти серед своїх сучасників. Його, як правило, вважають одним із видатних педагогів свого часу.

В історію Рабан Мавр увійшов як автор віршів дидактичного характеру. Збереглися його проповіді, листи і вірші. Це був період нового розквіту античності і культурних здобутків, який продовжувався до ІХ ст. Після нього настає розпад великої імперії, який ніс за собою розпад культурний. Пройшло декілька століть, і європейці знову звернулися до вивчення античної історії, міфології та культури, як прикладу й ідеалу [2: 5].

З ХІІІ ст. відбувається підсилення міської буржуазії за рахунок процвітаючої торгівлі та ремесла. 1200 – 1500 роки стали періодом бурхливого розвитку міських шкіл і перших

університетів, які прийшли замість монастирських шкіл. Університет, за визначенням відомого німецького педагога професора Ф. Паульсена, стає першою вільною, суспільно визнаною корпорацією вчених. Створюються міські школи (передвісники майбутніх класичних гімназій), що знаходяться у відомстві міста, а не церкви, міська дума призначала вчителів, надавала їм помешкання. Навчальна програма цих шкіл мало чим відрізнялася від церковних. Чіткої межі між шкільною й університетською освітою не було. Вона була проведена лише в XIX столітті.

Епоха Відродження породила нове світобачення, саме тоді формується новий тип особистості – “ренесансна людина”. Все це потребувало принципово іншого підходу до змісту освіти і виховання. Було необхідним вивчати в школах не тільки латинську і грецьку мови, але й античну літературу і міфологію. З кінця XV ст. гуманізм Відродження як культурний, науковий і літературний рух переміщається в Німеччину, Францію, частково в Англію, створивши європейську “Республіку вчених”.

У гуманістів XV ст. досконалий образ людини втілюється в грецькому ідеалі освіти. Цей ідеал прагне наслідувати зв’язок із вивченням і викладанням риторики, граматики, поезії, історії, міфології, естетичних і філософських учень греко-латинських авторів.

Головною фігурою античності для високого середньовіччя шкільною освітою був Овідій. Він стає хрестоматійним поетом. Його герої – міфологічні персонажі – Нарцис, Орфей, Геро і Леандр, Тантал, Пірам і Фісба – постійно фігурують у середньовічній поезії. “Метаморфози” Овідія стали цінним джерелом міфологічних тем і сюжетів.

У період раннього середньовіччя його твори перераховуються в каталогах монастирів. Школярі старанно студіювали “Метаморфози” і легше розуміли Овідія, а також інших латинських поетів. З початком епохи Відродження Данте ставить Овідія поруч з Гомером, і цитує його частіше інших після Вергілія, добре знає його твори і вважає їх прикладом досконалого стилю, а Петрарка позичає у нього багато міфологічних сюжетів. У XVI ст. в Англії “Метаморфози” Овідія додають до шкільної програми. У Франції Монтень зізнається, що він вперше відчув задоволення від читання у віці 8 років, знайомлячись із “Метаморфозами” в оригіналі.

“Бібліотеку” Аполлодора вперше надрукував у Римі Бенедикт Огій в 1555 р. В його виданні грецький текст супроводжувався латинським перекладом і детальним коментарем. Для цього він використав цілу низку рукописів.

У 1675 р. Томас Гейл, який знайшов в Оксфорді ще один рукопис разом з іншими міфологічними віршами, видав цей твір у Парижі 1675 р. Згодом вивченням і публікацією “Бібліотеки” займалися Г. Гейне (1782 р., 1805 р.) і Р. Вагнер (1926 р.).

Р. Вагнер використав усі існуючі рукописи і зміг наповнити текст критичним аналізом. Текст Вагнера поклав в основу свого видання англійський вчений Д. Фрезер, який критично проаналізував усі попередні, існуючі видання – Гейне, Мюллера, Вестермана, Беккера і Герхера (Видання “Бібліотеки” російською мовою було опубліковано з коментарем Дж. Фрейзера). Перший переклад книжки російською мовою був зроблений “типографським справщиком” Олексієм Барсевим у 1725 р. з передмовою Феофана Прокоповича, за спеціальним розпорядженням Петра I [3: 1955-478]. У 1787 р. у Москві вийшло видання “Бібліотеки”, зроблене В. Подшиваловим, і з тих пір перекладів російською та українською мовами не було.

У XVI та XVIII ст. виникають вчені школи (*die gelch rtenschulen*), середні навчальні заклади, пристосовані для підготовки людей до навчальних професій – з початками академічного викладання. На їх основі створювались класичні гімназії [4: 59]. В навчанні обов’язковим було знайомство з творами античних авторів в оригіналі. Вивчали Гомера, Овідія, Теренція, Цезаря, Цицерона і Езопа.

Аристотеля, Гомера, Демосфена вивчали грецькою мовою. Історія не була самостійною дисципліною, але навчання античної літератури (міфології) вело до знань історії старовини. Саме такою німецька школа проіснувала до великої реформи народної освіти в XIX ст. і була прикладом для наслідування всім європейським країнам [4: 78-81].

Повернення до античності в європейських школах у пошуках ідеалу людини призвело до відкриття ідеології гуманізму і побудови системи освіти на головних його принципах. Це слово, а згодом і термін “humanitas” уперше вжив Цицерон для позначення ідеалу грецької освіти, образу думок, світобачення, гідного людського життя. Дуже часто він використовував цей термін для позначення таких понять, як “вища освіта”, “духовна культура”, “норма поведінки”.

У греків ідеал людини був різноманітним, так як це було зумовлено конкретно – історичними обставинами і соціальними факторами. Гомер один із перших закликав поважати людську честь, “божественне і людське” у нього було переплетене і нерозділене. Вчинки людей величні і дуже часто нагадують вчинки богів. Грецькі філософи Піфагор, Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон і Аристотель розмірковували і розвивали ідеї про ідеал гармонійно розвиненої особистості. Центральне місце в їх працях займали роздуми про створення ідеальної держави і виховання ідеального громадянина – будівельника і жителя цього полісу. Пішовши далі своїх послідовників, Аристотель розвинув учення про калокагатію, тобто вчення про ідеального грецького громадянина. Відомо, що калокагатія була об’єктом розмірковувань Сократа. Основа її – є тілесна та духовна досконалість – моральність людини, тобто поруч із красою і силою вона включає в собі справедливість, мудрість, мужність і розум. Досягненню калокагатії могло сприяти скоріше всього благородність духу, а не народження. Яків Буркхард вважав, що, виховавши Олександра Македонського, Аристотель надав найбільший вплив на хід історії. Якби не Аристотель, Олександр, ніколи б не став такою яскравою особистістю, а якби не Олександр, ми ніколи не дізналися б про Аристотеля. Він підготував для свого вихованця анотований варіант “Іліади”, з яким майбутній “завойовник світу” не розлучався до останніх днів свого життя. Для Аристотеля мета виховання була аналогічним призначенням самої людини, звідси слідує, що будь-яке виховання прямо чи побічно спрямоване на формування ідеальної людини. Корисними предметами для розвитку і освіти, за Аристотелем, було читання, письмо, історія, література, міфологія, арифметика, малювання, гімнастика [5: 150-161].

На початку XVIII ст. в Європі спостерігається новий вибух наукової зацікавленості до античної історії, міфології і культури, який став сильним імпульсом для обґрунтування, розвитку і розповсюдження ідей класичної освіти. Засновником наукового вивчення античності і нової археології стає великий німецький історик, мистецтвознавець, педагог Вінкельман Іоганн Іохім (1717 – 1768 рр.). Головний антиквар і “президент старовини” Ватикана, знавець грецької і латинської мов, очевидець рідкісних розкопок Геркуланума, Помпей і Пестума, він стає першим ученим – антикознавцем, істориком мистецтва “Старовинної Греції”. Головною працею його життя стала “Історія мистецтва старовини” (1764 р.) А центром його історико-мистецтвознавчої концепції була людина, суспільство, природа, краса, ідеал людської краси душі і тіла.

І. Вінкельман стає завзятим пропагандистом і популяризатором античності. XVIII ст. ввійшло в історію як століття Розуму, століття Просвітництва.

Епоха Просвітництва прийшла замість епохи Відродження, і на новому етапі історії її ідеї – вивчення досягнень античності, віра в розум, творчі здібності людини, пошуки духовних цінностей і ідеалів – отримали подальший розвиток. Вони потребують детального висвітлення у наступних наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джуринський. Історія педагогіки. – М. – 1978. – С.172 – 176.
2. Зелинский Ф.Ф. Из жизни идей.: В 4 т. – Изд. Ладомир, 1995 – Т. 1-2. – 416 с.
3. Быкова Т., Гуревич М. Описание изданий гражданской печати. – М. – 1955. – С. 478.
4. Паульсен Ф. Исторический очерк развития образования в Германии. – М. – 1908. – С. 59-182.
5. Перспективы. – 1990. – №2. – С. 150 – 161.